

4. Utviklingen av profesjonsutdanningene

Utviklingen av profesjonsutdanningene i høyskolesystemet er i stor grad blitt styrt av de politiske prosessene som fulgte Ottosen-komiteen og senere Hernes-utvalget og Mjøs-utvalget. Selv om flere etats- og profesjonsutdanninger har røtter tilbake til 1800-tallet, var det først gjennom utviklingen av det regionale høyskolesystemet på 1970- tallet og senere de ble en del av et enhetlig statlig utdanningssystem.

Utviklingen har foregått i et spenningsfelt mellom ulike mål, verdier og interesser. I tillegg til offentlige råd og utvalg, forskjellige departementer, skiftende regjeringer og Stortinget, har også ulike interessegrupper som høyskoler, profesjoner og personalgrupperinger påvirket prosessene, særlig tydelig har dette vært i prosessene etter Hernes-utvalget og Mjøs-utvalget. Rektorene på distriktshøyskolene, senere som rektorer ved statlige høyskoler, var sterke talsmenn for forskning i høyskolene og for størst mulig likhet med universitetene. I betydelig grad fikk de gjennomslag hos høyskolevennlige politikere med regjeringsmakt eller i Stortinget. Representanter for profesjonsutdanningene ble ikke hørt i tilsvarende grad.

Den regionale høyskolesektoren ble etter hvert like stor som universitetssektoren. Med utgangspunkt i innstillingen fra Hernes-utvalget og stortingsmeldingen som fulgte ble 98 regionale høyskoler slått sammen til 26 statlige høyskoler i 1994. Ottosen-komiteens forslag om regionale høyskolesentra ble dermed realisert. Funksjonsfordelingen mellom universitetssektoren og høyskole-sektoren var den gang fremdeles klar: Selv om forskningen hadde kommet inn i høyskolesektoren, var forskerutdanning og grunn-forskning fortsatt noe som hørte universitetssektoren til. Dette skillet forsvant med oppfølgingen av Mjøs-utvalget og lovrevisjonen i 2002.

I boka *Fra yrkesskole til universitet?*⁵ skrev Svein Kyvik om endringsprosessene i høyskolesektoren. I sine kommentarer om høyskoleutdanningens status og innhold skiller Kyvik mellom tre hovedspørsmål som har vært diskutert:

- *Yrkesskoler, høyskoler eller universiteter?*

En sentral diskusjon i begynnelsen av prosessen var om de nye utdanningene skulle ha status som yrkesskole- eller høyskoleutdanning. Denne diskusjonen ble avløst av spørsmålet om enkelte av høyskolene skulle få universitetsstatus.

- *Avsluttet utdanning eller grunnutdanning?*

I hvilken grad skulle de yrkesrettede utdanningene representere en avsluttet utdanning med direkte overgang til arbeidslivet, og i hvilken grad skulle de gi en grunnutdanning for videre studier ved universitet eller vitenskapelig høyskole?

- *Praktisk eller teoretisk kunnskap?*

Det har vært en løpende diskusjon om faglig innhold og verdier i disse utdanningene. Hvor stor plass bør teori ha i forhold til praktisk rettet undervisning? I hvilken grad bør lærerpersonalet engasjere seg i egen forskningsvirksomhet?

Mange av disse spørsmålene finner vi igjen i de etterfølgende avsnittene som tar for seg utviklingen i de tre store profesjonsutdanningene: lærer, sykepleier, ingeniør.

4.1 Lærerutdanningen

De første kursene for utdanning av lærere til allmueskolen ble startet mot slutten av 1700-tallet og drevet i privat regi. Slike private lærer-skoler ble tallrike etter at loven om allmueskolen

⁵ Kyvik S. *Fra yrkesskole til universitet?* Bergen: Fagbokforlaget, 2002.

av 1860 var vedtatt. Den første offentlige skolen til utdanning av lærere, kalt seminar eller seminarium, ble opprettet 1826 i Trondenes. Etter hvert ble nye stiftsseminarer opprettet. Disse var 2-årige og bygde på allmueskolen. I 1890 kom den første selvstendige loven om lærerutdanning

Gustav E. Karlsen skriver om «Lærerutdanningens storhetstid»: ⁶

Lærerutdanningen ble allerede ved loven i 1902 utvidet til 3 år. Men den store reformen kom ved loven av 1930 da lærerutdanningen ble 4-årig og det i tillegg ble opprettet en toårig lærerutdanning som bygde på examen artium. Noen år senere ble også kompetansekravene til lærerutdannerne skjerpet. Lov om lærerskoler av 1938 fastsatte at rektorer og lektorer i lærerutdanninga «til vanleg» skulle ha embetseksamen. Styrking av pedagogikken i samme lov ble også sett på som en kvalitetsheving. Viktigst var Lov om Lærerutdanning av 1973 som innførte 3-årig allmennlærerutdanning som forutsatte fullført videregående skole. Det la grunnlaget for at lærerutdanningen kunne bli en del av norsk høyere utdanning. Den 4-årige lærerutdanningen som bygde på opptaksprøver uten krav om examen artium, ble avviklet.

I tilbakeblikk kan det konstateres at den 4-årige lærerutdanningen (som ikke forutsatte examen artium) representerte lærerutdanningens storhetstid i Norge. Det var vanskelig å komme inn, utdanningen hadde prestisje, den gav sikker jobb og solid samfunnsposisjon. Det var også en periode med stor kulturell og sosial aktivitet ved lærerskolene, og denne aktiviteten var innvevd i det sivile samfunn i lokalsamfunnene.

⁶ Karlsen GE. Lærerutdanningens storhetstid. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 6/2005

Lærerskolene var av de fremste kulturskapende og kulturbærende institusjonene i Norge.

Loven av 1973 ble først iverksatt i 1975. Lærerskolene ble da formelt høyskoler med betegnelsen pedagogiske høyskoler. Utdanningen var 3-årig fram til 1992, da ble den 4-årig.

I en artikkel om framtidens lærerutdanning kommer Harald Thuen inn på akademiseringen av lærerutdanningen:⁷

Loven, rammeplanene og reglementene fra 1970-årene ga lærerne og studentene i lærerutdanningen stor frihet i utforming av egne prosjekter, fagtilbud og studieopplegg. Undervisningstiden ble samtidig sterkt redusert, for nå var det ikke lenger lærerskoleeleven, men høgskolestudenten som gjaldt. Epokens akademisering slår mer markert over i det vitenskapelige, eller som det heter i en av de seneste rammeplanene (2010): Utdanningen skal «kvalifisere for forskningsbasert yrkesutøvelse og for kontinuerlig profesjonell utvikling».

Som Thuen ser det, er akademiseringen nært knyttet til den autonomi lærerhøyskolene ble innvilget på 1970-tallet. Skolene tiltrakk seg personale med forskningsambisjoner og sans for utviklingsarbeid. De brakte med seg nye prosjekter, ga et faglig løft til institusjonene og avanserte selv i mange tilfeller til professorstillinger. I Stavanger ble de viktige støttespillere for universitetsutviklingen gjennom opprettelse av egne forskningssentre. Likeledes påpeker Thuen hvordan driften mot en rekke nye masterutdanninger, eksempelvis i spesialpedagogikk, førskolepedagogikk og yrkespedagogikk, blir etablert innenfor lærerutdanningen. Driften mot akademiet kan ikke alene tilbakeføres til et ytre reformpress, den kom i høy grad også innenfra som et resultat av den

⁷ Thuen H. Framtidens lærerutdanning – med historien til hjelp. *Bedre Skole* 4/2015

autonomi- og demokratiserings-prosessen som tok form på 1970-tallet.

Akademiseringen fortsetter: Fra 2017 skal lærerutdanningen bli 5-årig og føre fram til mastergrad. De nye masterlærerne skal ikke bare kunne bruke forskningsbaserte undervisningsmetoder, de skal også kunne utføre egne forskningsprosjekter – for å øke elevenes læring og trivsel. (www.regjeringen.no/no/aktuelt/Slik_bli_de_nye_masterlærerne)

4.2 Ingeniørutdanningen

Ingeniørutdanning ble etablert ved Trondhjem Tekniske Lærestanstalt (TTL) i 1870, ved Christiania Tekniske Skole i 1873, ved Bergen Tekniske Skole i 1875. Siden kom flere til. Da Norges Tekniske Høiskole (NTH) ble opprettet i 1910 for å utdanne sivilingeniører, ble TTL videreført som Trondhjems tekniske mellemskole, med en utdanning på et lavere nivå enn tidligere (mellomteknikere). Fra 1936 het skolen Trondheim tekniske skole, i 1977 ble skolen overtatt av Staten og innlemmet i det regionale høyskolesystemet (se nedenfor) som Trondheim ingeniørhøyskole.

Christiania Tekniske Skole ga til å begynne med enkel ingeniørundervisning, men fra 1891 ble det gitt full ingeniørutdannelse; fra 1897 med navnet Kristiania tekniske skole. Fram til 1910 hadde skolen midlertidig status som høyskole - med høyskoleundervisning til 1912. Etter at NTH ble opprettet i 1910, fortsatte skolen i Kristiania som Kristiania tekniske mellemskole, den ble siden kalt Oslo tekniske mellemskole og fra 1936 Oslo tekniske skole. I 1977 ble skolen overtatt av Staten, og videreført som Oslo ingeniørhøgskole.

Bergen tekniske skole ble til Bergen ingeniørskole i 1977 da ingeniørutdanningen ble overtatt av Staten.

I forbindelse med at de gamle tekniske skolene ble gjort om til ingeniørhøyskoler ble det etablert tekniske fagskoler som lenge lå under lov om videregående opplæring. Utviklingen av fagskoleutdanningen til en utdanning på tertiært nivå er beskrevet i NOU 2014:14 *Fagskolen – et attraktivt utdanningsvalg* og i Meld. St. 9 (2016-2017) *Fagfolk for fremtiden*.

St.meld. nr.89 (1979-80) *Om høgre teknisk utdanning i Norge* (som jeg selv hadde ansvaret for å utarbeide) beskriver ingeniørhøyskolene noen år etter at det regionale høyskolesystemet var blitt etablert. Fram til 1977 foregikk utdanningen av ingeniører i de fylkeskommunale tekniske skolene, hvor utdanningen var 2-årig eller 3-årig, avhengig av elevenes forkunnskaper. Inntil 1970 var den 3-årige utdanningen grunntypen, lagt opp for elever med realskole eller bare grunnskole. Elever med eksamen artium ble tatt opp til 2-årige kurs. Fra 1970 la de tekniske skolene om sine 3-årige kurs, slik at første årskurs ble brukt til å gi elevene slike kunnskaper at de kunne gå sammen med artianerne i annet og tredje årskurs. Den spesifikt tekniske utdanningen fremsto da som en 2-årig, postgymnasial utdanning.

I St.meld.nr.17 (1974-75) *Om den videre utbygging og organisering av den høgre utdanning* foreslo Kirke- og undervisningsdepartementet at den 2-årige postgymnasiale ingeniørutdanningen ble lagt inn i det regionale høyskolesystemet. De tidligere første årskurs ble et forkurs til ingeniørutdanningen. Med Stortingets tilslutning ble dette realisert fra 1977.

I tiden som fulgte ble den 2-årige ingeniørutdanningen styrket ved utbygging av et 1-årig tilleggsstudium. Ved Rogaland distriktshøyskole ble det gitt 3-årig ingeniørutdanning og stortingsmeldingen åpnet for en gradvis overgang til 3-årige studier ved ingeniørhøyskolene.

Først fra studieåret 1988-89 ble all ingeniørutdanning 3-årig. Graden bachelor i ingeniørfag ble innført i 2003, den oppnås etter fullført 3-årig studium. Graden innebærer at kandidatene har gjennomført et studium som tilfredsstiller nasjonale og internasjonale krav til faglig innhold på bachelornivå (Rammeplan for ingeniørutdanning fastsatt 1. desember 2005 av Utdannings- og forskningsdepartementet). Rammeplanen beskriver også 2-årig ingeniørutdanning for studenter med bakgrunn fra teknisk fagskole. Det første studieåret skal være et spesielt tilrettelagt første år. Det siste året av 2-årig ingeniørutdanning integreres hovedsakelig med det siste året av treårig ingeniørutdanning. Graden høgskolekandidat oppnås etter fullført toårig utdanning for fagskoleteknikere.

I følge rammeplanen har grunnutdanningene i ingeniørfag som hovedmål å utdanne ingeniører som kombinerer teoretiske og tekniske kunnskaper med praktiske ferdigheter, og som tar et bevisst ansvar for samspillet mellom teknologi, miljø, individ og samfunn. Utdanningene skal gi innsikt i bruken av forskning og utviklingsarbeid i ingeniørfag og betydningen av forskning og utviklingsarbeid for innovasjon og nyskaping. Utdanningene skal holde et høyt faglig nivå i internasjonal sammenheng, og imøtekomme samfunnets nåværende og framtidige krav til ingeniører.

4.3 Sykepleierutdanningen

Norges første sykepleierutdanning ble etablert i 1868 ved Diakonissehuset i Oslo. Fra 1890-tallet startet flere sykepleierutdanninger rundt om i landet. Eierne var kommunale sykehus, livssynsorganisasjoner eller humanitære organisasjoner. Stort sett varte utdanningen mellom ett og to år. Elevene var lenge billig arbeidskraft for sykehusene. Først i 1948 ble forholdene regulert gjennom *Lov om utdanning og*

offentlig godkjenning av sykepleiere. Fra 1956 ble det avholdt statseksamen administrert av Helsedirektoratet.

I forbindelse med 60-årsfeiringen for sykepleierutdanningen i Østfold gjengir høyskolen opptakskravene fra 1955:⁸ «Det kreves av dem som blir opptatt at de har et års skolegang av allmenndannende art. De må også ha husmorskole eller tilsvarende utdanning i husstell. De må være fylt 19 år, men ikke være eldre enn 30.»

I 1962 fastsatte Sosialdepartementet nye vilkår for offentlig godkjenning av grunnskoler i sykepleie. Sykepleierutdanningen ble skilt fra sykehusdriften. Teoriinnholdet i utdanningen ble fordoblet, i den praktiske opplæringen skulle elevene kun ha 30 timers uke (tidligere hadde de hatt 40 timers arbeidsuke og 4 uker ferie). Elevene skulle i mindre grad være arbeidshjelp og i større grad få tid til å tilegne seg faget også teoretisk.

I 1986 overtok Staten ansvaret for de offentlige sykepleierutdanningene. Utdanningene ble lagt inn i det regionale høyskolesystemet og skolene ble betegnet sykepleierhøyskoler.

I Innst.S.nr.124 (1986-87) om høyere utdanning konstaterer Kirke- og undervisningskomiteen «at den praktiske opplæringen i sykepleierstudiet nå har et omfang på ca. 2/3 av studietiden. Komiteen har merket seg forslaget om å redusere dette omfanget til 50 %. Komiteen går ut fra at hovedhensikten med praksisopplæringen fortsatt skal være å gi studentene erfaring og øvelse som resulterer i god pleie og pasientrettet arbeid. Hvis dette hensynet ivaretas, mener komiteen at det må være forsvarlig å redusere noe på omfanget av praksisen i sykepleierstudiet.»

Fra 2003 ble grunnutdanningen i sykepleie et 3-årig bachelorstudium. Rammeplanen for sykepleierutdanningen

⁸ <http://www.hiof.no/aktuelt?displayitem=4153&module=news&newscat=aktuelt>

(fastsatt 25. januar 2008 av Kunnskapsdepartementet) viser et formidabelt løft i ambisjonene for denne utdanningen. Også forskning er nå kommet inn: «Etter fullført felles innholdsdel skal studentene kunne lese forskningsrapporter og nyttiggjøre seg forskningsresultater i yrkesutøvelsen.»